

Systematisk könsdiskriminering i den svenska högskolan 2009

5 375

Så många fall av könsdiskriminering har ägt rum i samband med antagningen till högskolan 2009.

Innehållsförteckning

Sammanfattning och metod	3
Könsdiskriminering i högskolan	4
Vad menas med könsdiskriminerande antagningsregler?	4
Hur många högskolor och program har könsdiskriminerande antagningsregler?	5
Antalet fall av könsdiskriminering de senaste åren	6
Är det män eller kvinnor som drabbas?	6
Vilka utbildningar är värst?	7
Vad säger lagen?	9
Kvotering olagligt enligt Högsta domstolen	9
Positiv särbehandling vid lika meriter är också olagligt	10
Nya fall till domstol	10
Slutord	12
Källor	14
Bilaga: Fall per högskola VT 2009 och HT 2009	16

CENTRUM FÖR RÄTTVISA

Centrum för rättvisa driver rättsfall och deltar i debatten.
Målet är att få genomslag för de fri- och rättigheter som skyddas i Euro-
pakonventionen, grundlagen och vanlig lag.

Läs mer på www.centrumforrattvisa.se

Sammanfattning och metod

Den här kartläggningen tar sikte på fall där universitet och högskolor vid lika meriter har gett företräde åt sökande av det underrepresenterade könet. Vi har granskat antagningen till vår- och höstterminerna 2009 vid samtliga programutbildningar vid Sveriges 36 största universitet och högskolor (nedan "högskolor"), som har central antagning via Verket för högskoleservice (VHS). Utanför granskningen faller kursutbudet samt de mindre lärosäten som har lokal antagning. Det innebär att det sannolikt finns ett stort mörkertal.

Vid granskningen har Centrum för rättvisa undersökt vilka högskolor som använder underrepresenterat kön som skiljekriterium vid lika meriter. Statistiken över antagningarna har beställts från VHS. Utifrån denna statistik har sedan antalet fall av diskriminering räknats fram.

Hur har vi beräknat antalet fall? Vi kan som exempel ta urvalsgruppen folkhögskolebetyg vid psykologutbildningen vid Göteborgs universitet. Till vårterminen 2009 tillsattes tre platser i den urvalsgruppen. Högsta betyg krävdes för att antas. Samtliga tre platser har tilldelats män sedan man tillämpat urvalsgrunden underrepresenterat kön. 26 kvinnor med högsta betyg har sorterats bort på grund av sitt kön och istället hamnat på reservlistan. Detta är könsdiskriminering i diskrimineringslagens mening (se sidan 10) och ger 26 fall i statistiken. Endast en man med högsta betyg placerades på reservlistan.

Av kartläggningen framgår bland annat följande:

- Totalt förekom 5 375 fall av diskriminering under 2009.
- I 95 procent av fallen är det kvinnor som har diskriminerats.
- 75 procent (27 av 36) av högskolorna har i sina antagningsordningar angett att urval får göras med hänsyn till kön vid i övrigt likvärdiga meriter.
- Vid en majoritet av de största och mest populära programutbildningarna, till exempel läkar-, psykolog- och juristprogrammen, används diskriminerande urvalsregler.

Denna rapport är en uppföljning av den kartläggning avseende 2006-2008 som Centrum för rättvisa presenterade i september 2008.

Könsdiskriminering i högskolan

Vad menas med könsdiskriminerande antagningsregler?

Universitet och högskolor använder könsdiskriminerande antagningsregler i huvudsak för att få in fler män till program där kvinnor är överrepresenterade.

Vid antagning till högskolan antas sökande i olika urvalsgrupper såsom gymnasiebetyg, betyg från folkhögskola eller poäng på högskoleprov. Det är dessa meriter som i första hand ligger till grund för vem som antas till utbildningen. De diskriminerande antagningsreglerna slår till om två sökande har lika meriter. Kön blir då automatiskt avgörande för vem som tilldelas en plats på utbildningen.

Tidigare använde en del högskolor kvotering för att gynna vissa grupper. Kvotering innebär en positiv särbehandling vid olika meriter då sökande med till exempel lägre betyg får en studieplats medan sökande med högre betyg nekats plats. Efter en dom i Högsta domstolen i december 2006, där Uppsala universitet fälldes för olaglig etnisk diskriminering, har landets högskolor upphört med kvotering.

Högskolorna bestämmer själva om de vill att kön ska beaktas vid antagningen. De flesta delegerar sedan till VHS att genomföra antagningen. Till och med vårterminen 2008 använde VHS ett system som fungerade som ett viktat lotteri där det överrepresenterade könet gavs sämre chanser att tilldelas en utbildningsplats. Från och med höstterminen 2008 används istället ett system med automatisk förtur. Detta innebär att systemet i den mån det är möjligt automatiskt plockar in sökande av det underrepresenterade könet tills könsfördelningen är 50/50.

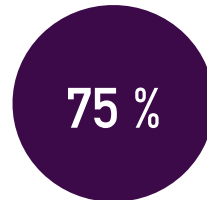
Det finns naturligtvis andra sätt att jämna ut könsfördelningen. Högskolorna förutsätts vidta aktiva åtgärder för att locka fler sökande av det underrepresenterade könet till utbildningen ifråga. Riktade informationsinsatser, som till exempel annonsering anses inte utgöra positiv särbehandling utan är fullt tillåtet. Först när högskolor och universitet vid antagning till en utbildning börjar ge olika former av förtur till sökande som tillhör olika grupper, uppkommer frågan om olaglig diskriminering.

Hur många högskolor och program har könsdiskriminerande antagningsregler?

Under 2009 har 27 av 36 (75 procent) av lärosätena i de egna antagningsordningarna angivit att kön får användas som skiljekriterium när sökande med lika meriter ska åtskiljas. Av dessa har 21 högskolor under 2009 lämnat klartecken till VHS att skiljekriteriet ska användas. Kriteriet har under 2009 slagit till vid antagningar till 20 av 36 lärosäten (56 procent). Det sistnämnda är en minskning jämfört med förhållandet vid antagningen till höstterminen 2008, då 69 procent av högskolorna tillämpade kriteriet. Ett fåtal högskolor har inför höstterminen 2009 slutat att beakta kön vid antagningen.

Granskade högskolor

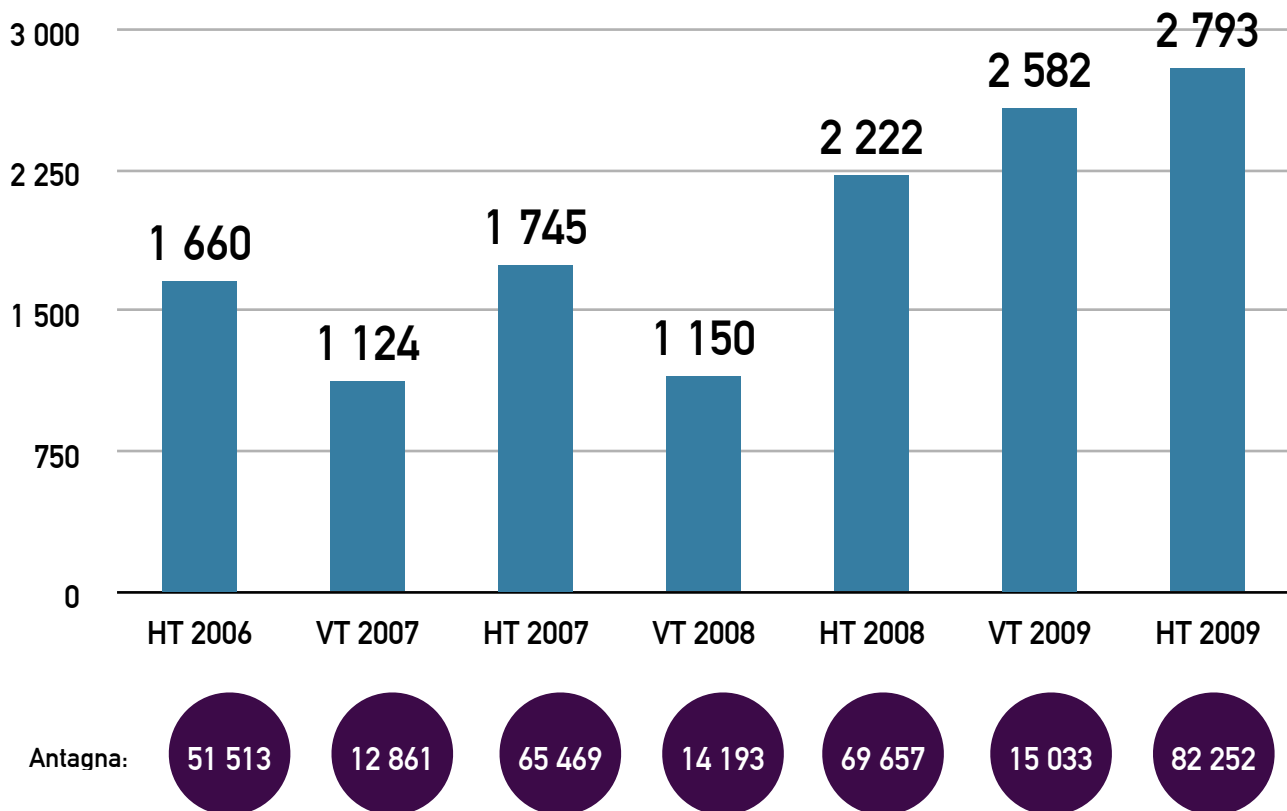
Av högskolorna har könsdiskriminerande antagningsregler

Antalet fall av könsdiskriminering de senaste åren

År 2009 var antalet diskrimineringsfall vid antagningen till vårterminen 2 582 och till höstterminen 2 793. Detta ger totalt 5 375 diskrimineringsfall 2009. Detta kan jämföras med 2008 då antalet diskrimineringsfall uppgick till totalt 3 372.

Totalt antal diskrimineringsfall 2009:

5 375

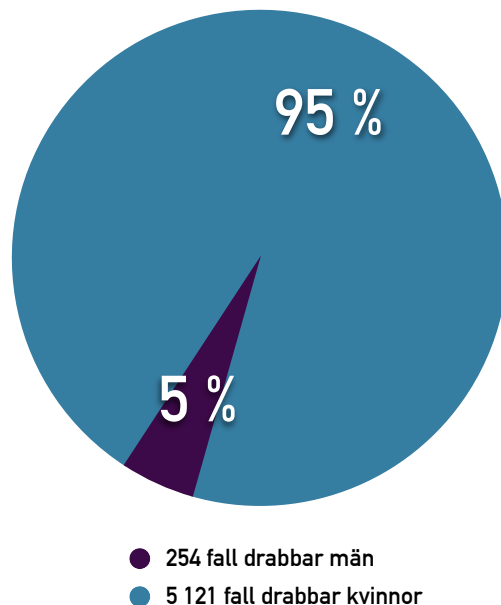

Är det män eller kvinnor som drabbas?

Vid antagningarna år 2009 var det i 95 procent av fallen kvinnor som missgynnades på grund av de könsdiskriminerande urvalsreglerna. Vid ansökan till vårterminen drabbades kvinnor av diskriminering i 2 569 fall. 13 fall av diskriminering drabbade män. Vid antagningen till höstterminen är motsvarande

siffror 2 552 fall diskriminerade kvinnor och 241 fall diskriminerade män. Detta kan jämföras med att det från och med höstterminen 2006 till och med höstterminen 2008 i 94 procent av fallen var kvinnor som drabbades av de könsdiskriminerande reglerna.

Skälet till att det är kvinnor som drabbas hårdast av de diskriminerande reglerna är att fler kvinnor söker och antas till högskolan samt att högskolorna vill ha en jämnare könsfördelning. Under senare år har andelen kvinnliga studenter varit cirka 60 procent. De vanligaste förklaringarna till detta är att kvinnor generellt har bättre gymnasiebetyg och att fler män väljer karriärvägar utanför högskolan. När högskolorna ger företräde åt sökande av underrepresenterat kön blir det därför i regel automatiskt kvinnorna som drabbas. Antalet antagna kvinnor motsvarar på grund av detta mycket sällan andelen kvinnor som sökte och hade tillräckligt höga betyg för att komma in. För män gäller motsatt förhållande. Andelen antagna män är större än andelen sökande män. På reservlistorna är kvinnorna med tillräckligt höga betyg för att komma in ofta överrepresenterade och har sämre placering än män med samma betyg.

Vilka utbildningar är värst?

Läkarprogrammet, tandläkarprogrammet, psykologprogrammet och juristprogrammet utgör år 2009 de värsta programmen när det gäller antalet diskrimineringsfall. Det kan noteras att detta är nära nog samma utbildningar som tidigare år, undantaget veterinärutbildningen där man sedan höstterminen 2008 inte längre tillämpar skiljekriteriet underrepresenterat kön. Inte heller läkarprogrammet i Linköping finns år 2009 med på VHS listor över program som tillämpar detta skiljekriterium.

Tabell 1: De tio värsta programmen (VT 2009 - HT 2009)

Program	Fall av diskriminering	Varav män	Varav kvinnor
Läkarprogrammet, Karolinska institutet	947	0	947
Läkarprogrammet, Uppsala universitet	874	0	874
Läkarprogrammet, Göteborgs universitet	849	0	849
Läkarprogrammet, Lunds universitet	819	0	819
Läkarprogrammet, Umeå universitet	324	0	324
Tandläkarprogrammet, Göteborgs universitet	89	0	89
Psykologprogrammet, Uppsala universitet	86	0	86
Psykologprogrammet, Lunds universitet	81	0	81
Juristprogrammet, Lunds universitet	71	0	71
Tandläkarprogrammet, Karolinska institutet	69	0	69

För att överhuvudtaget ha en chans att komma in på de mest populära utbildningarna krävs regelmässigt högsta betyg. Eftersom antalet sökande med högsta betyg är långt fler än antalet platser blir sökandens kön ofta automatiskt avgörande för vem som ska få en plats. Därför hittar man majoriteten av antalet fall av diskriminering och de mest långtgående konsekvenserna av de diskriminerande antagningsreglerna på de populära programmen. Statistiken visar att kvinnor med toppresultat från gymnasiet ofta får avsevärt sämre chans att komma in och att kvinnor med folkhögskolebetyg eller resultat från högskoleprov ibland blir helt chanslösa.

Tabell 2: De fem värsta högskolorna (VT 2009 – HT 2009)

Högskola	Fall av diskriminering	Varav män	Varav kvinnor
Lunds universitet	1229	99	1130
Karolinska institutet	1091	0	1091
Uppsala universitet	1088	33	1055
Göteborgs universitet	1059	0	1059
Umeå universitet	491	18	473

Vad säger lagen?

Rätten till likställdhet inför lagen och skydd mot diskriminering utgör en av de viktigaste grundstenarna i ett rättvist och demokratiskt samhälle. Det är grundläggande mänskliga rättigheter som erkänns genom bland annat Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Europakonventionen, EG-fördraget och den svenska regeringsformen.

På högskolans område har diskrimineringslagen från och med den 1 januari 2009 ersatt lagen om likabehandling av studenter i högskolan. I likhet med den gamla lagen förbjuder den nya lagen diskriminering på grund av kön vid antagning till högskolan. Det finns inom ramen för en undantagsregel ett ytterst begränsat utrymme för att låta kön avgöra vem som ska få en plats på högskolan. Enligt förarbetena till lagen får positiv särbehandling endast tillämpas i den mån det är tillåtet enligt EU:s regelverk.

För att anses vara diskriminerad krävs inte att en sökande skulle ha blivit erbjuden en plats om det diskriminerande skiljekriteriet inte hade använts. Det räcker att en sökande på grund av till exempel sitt kön haft en sämre chans att konkurrera om platserna.

Kvotering olagligt enligt Högsta domstolen

I december 2006 fällde Högsta domstolen Uppsala universitet för olaglig diskriminering (Uppsalamålet). Bakgrunden var att universitetet hade öronmärkt 30 av 300 studieplatser på juristutbildningen åt sökande med två utlandsfödda föräldrar i syfte att öka den etniska mångfalden. Flera sökande, som hade minst en förälder född i Sverige, nekades plats trots bättre meriter än de som kvoterades in. Högsta domstolen slog fast att kvotering – det vill säga positiv särbehandling vid olika meriter – är olagligt.

Högsta domstolens dom i Uppsalamålet fick stort genomslag. Våren 2007 fälldes universiteten i Örebro och Karlstad i tingsrätt för olaglig könsdiskriminering efter att ha öronmärkt studieplatser åt män på flera hälso- och vårdutbildningar (domarna överklagades inte). Centrum för rättvisa var ombud i alla tre

målen. De drabbade fick skadestånd på 75 000 kronor vardera och alla landets högskolor upphörde med kvotering.

Positiv särbehandling vid lika meriter är också olagligt

Den 30 mars 2009 kom den första dom som slog fast vad som gäller när de som gynnas respektive missgynnas av särbehandling har lika meriter. Uppsala tingsrätt fällde då Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) för olaglig diskriminering. De drabbade kvinnorna tilldömdes vardera 35 000 kronor i skadestånd.

Bakgrunden är följande. I juli 2008 stämde 44 kvinnor SLU i landets första grupptalan om diskriminering. Kvinnorna begärde skadestånd sedan män vid antagningen till veterinärutbildningen 2006 och 2007, i ett sådant viktat lotteri som nämnts ovan, hade getts upp till 38 gånger så stor chans som kvinnor med lika bra meriter att få en plats. Samtliga 44 kvinnor sökte veterinärutbildningen med högsta betyg från folkhögskola. Men som ett resultat av det viktade lotteriet antogs enbart män i urvalsgruppen folkhögskolebetyg.

”Genom den viktade lottningen har SLU infört vad som närmast kan liknas vid en strukturell diskriminering riktad mot kvinnor”
- Uppsala tingsrätt i SLU-målet i mars 2009

Tingsrätten konstaterade att redan det faktum att kvinnorna haft mindre chans att antas än männen innebar en diskriminering. Vidare sade domstolen att ”genom den viktade lottningen har SLU infört vad som närmast kan liknas vid en strukturell diskriminering riktad mot kvinnor” och platserna i folkhögskolekvoten har i praktiken varit vikta för män. Därför strider antagningen mot EG-rätten och lagen om likabehandling av studenter i högskolan.

SLU, som företräds av Justitiekanslern har överklagat målet som nu behandlas i Svea hovrätt.

Läs mer om rättsprocessen mot SLU på www.grupptalanmotslu.se.

Nya fall till domstol

Den 14 oktober 2009 stämde Lunds universitet för olaglig könsdiskriminering vid antagning till psykologprogrammet. Lunds universitet ger automatisk förtur åt det underrepresenterade könet när

flera sökande har lika meriter. Under perioden 2006-2008 förekom 152 diskrimineringsfall av det här slaget bara på psykologutbildningen i Lund. I urvalsgruppen folkhögskolebetyg antogs inte en enda kvinna under perioden.

Inför höstterminen 2006 sökte åtta män och 31 kvinnor med högsta betyg till utbildningen i gruppen folkhögskolebetyg. Endast män antogs till de tre platserna som tillföll denna urvalsgrupp. Återstående fem män med högsta betyg hamnade högst upp på reservlistan. De 31 kvinnorna med högsta betyg hamnade på plats sex till 36 på reservlistan.

Nu har alltså Lunds universitet stämmts på skadestånd i en grupptalan. Med grupptalan menas att till exempel en person för en större grupp personers talan. Utslaget i rättegången påverkar inte bara den som för talan utan alla som är medlemmar i gruppen. En av de kvinnor som nekades plats har med Centrum för rättvisa som ombud lämnat in en stämningsansökan till Malmö tingsrätt, och de 30 övriga kvinnor som är i samma sats har möjlighet att ansluta sig till grupptalan.

Läs mer om rättsprocessen mot Lunds universitet på www.grupptalanmotlu.se .

Slutord

År 2009 slår antalet diskrimineringsfall nya rekord. Detta trots att antalet högskolor och program som använder könsdiskriminerande antagningsregler har minskat. Antalet sökande och antagna till högskolan har ökat under de senaste åren, vilket till viss del kan förklara det ökade antalet diskrimineringsfall. En annan tänkbar förklaring är att det nya system som används för att gynna underrepresenterat kön kanske genererar fler diskrimineringsfall än det tidigare systemet.

Konsekvenserna för enskilda individer är orimliga. Statistiken visar till exempel att kvinnor med toppresultat från folkhögskola och högskoleprov ofta blir chanslösa att komma in på populära utbildningar, som till exempel psykolog. Fallet med de 47 kvinnor som diskriminerades vid antagningen till veterinärutbildningen vid SLU är ett tydligt exempel på det – de är som kvinnorna sökte tog universitetet enbart in män i urvalsgruppen folkhögskolebetyg.

Förklaringen till att det är fler kvinnor än män som läser på högskolan är att kvinnor generellt sett har bättre betyg än män och att de i högre utsträckning väljer att söka till högskolor och universitet. Mot den bakgrunden förefaller ett könsdiskriminerande antagningssystem inte vara den effektivaste metoden för att nå orsaken till den ojämna könsfördelningen. Dessutom är det slående att flera av de utbildningar som är de värsta syndarna när det gäller diskriminering leder fram till yrken som traditionellt varit mansdominerade.

Systemet har nu ändrats så att den tidigare viktade lottningen inte längre används. Idag används istället det ovan redovisade systemet som strävar mot en jämn könsfördelning, ett system som kanske slår ännu hårdare mot kvinnor. Och det grundläggande problemet kvarstår. Kvinnor behandlas sämre än män i samma situation och denna olagliga diskriminering fortgår.

Innan man tillämpar könsdiskriminering finns det långt mindre ingripande metoder för att uppnå en jämnare könsfördelning. Om man vill åstadkomma en sådan ändring bör arbetet börja redan i grund- och gymnasieskolan. Ett sådant arbete får inte bedrivas i strid med grundläggande rättsprinciper, lag eller på ett sätt som kränker enskilda människor.

Den tydliga signal som denna sorts diskriminering sänder till unga människor är: Det spelar ingen roll att du anstränger dig på gymnasiet, läser upp dina betyg, försöker förbättra ditt resultat på högskoleprovet eller skaffar dig relevant arbetslivserfarenhet. I slutändan är det ändå ditt kön eller din bakgrund som fäller avgörandet.

Källor

Statistik

Ej publicerad statistik från Verket för högskoleservice (VHS) avseende vår- och höstterminerna 2009 (offentlig statistik finns på www.vhs.se).

Nu söker fler män till högre utbildning, VHS pressmeddelande, 2009-04-24 (finns på www.vhs.se).

Rekord i sökande till universitet och högskolor, VHS pressmeddelande, 2009-04-16 (finns på www.vhs.se).

Sökande och antagna till högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå höstterminen 2008, Sveriges officiella statistik, statistiska meddelanden, UF 46 SM 0801 (finns på www.scb.se)

Betyg och studieresultat i gymnasieskolan 2007/08, pm (finns på www.skolverket.se)

Högskoleverkets årsrapporter 2008 och 2009

Offentligt tryck

Ett starkare skydd mot diskriminering, regeringens proposition 2007/08:95 (finns på www.regeringen.se).

En sammanhållen diskrimineringslagstiftning, slutbetänkande av Diskrimineringskommittén, SOU 2006:22 (finns på www.regeringen.se).

Den könsuppdelade arbetsmarknaden, betänkande av Utredningen om den könssegregerade svenska arbetsmarknaden, SOU 2004:43 (finns på www.regeringen.se)

Tillträde till högre utbildning m.m.. regeringens proposition 1995/96:184 (finns på www.regeringen.se)

Domar och beslut

Högsta domstolens dom den 21 december 2006 i det så kallade Uppsalamålet, målnummer T 400-06 (läs mer på www.centrumfornattvisa.se)

Örebro tingsrätts dom den 30 april 2007 i mål nr T 4677-05 m.fl. (läs mer på www.centrumfornattvisa.se)

Värmlands tingsrätts dom den 11 maj 2007 i mål nr T 5945-05 (läs mer på www.centrumfornattvisa.se)

Uppsala tingsrätts dom den 30 mars 2009 i det så kallade SLU-målet, målnummer T 3897-08 (läs mer på www.grupptalanmotslu.se)

Kontakt

Presskontakt Lina Albihn, mobil 0733-744696

Bilaga: Fall per högskola VT 2009 och HT 2009

Högskola	Fall av diskriminering	Varav män	Varav kvinnor
Lunds Universitet	1229	99	1130
Karolinska institutet	1091	0	1091
Uppsala Universitet	1088	33	1055
Göteborgs Universitet	1059	0	1059
Umeå Universitet	491	18	473
Stockholms Universitet	148	0	148
Chalmers tekniska högskola	99	76	23
Högskolan i Kalmar	42	17	25
Luleå tekniska Universitet	33	7	26
Högskolan Väst	17	1	16
Malmö Högskola	17	0	17
Högskolan i Halmstad	13	1	12
Linköpings Universitet	12	0	12
Högskolan i Borås	8	0	8
Högskolan i Skövde	8	2	6
Sophiahemmet Högskola	8	0	8
Karlstad Universitet	4	0	4
Blekinge tekniska högskola	3	0	3
Mittuniversitetet	3	0	3
Högskolan Dalarna	2	0	2
Summa:	5 375	254	5 121